

Chaika, Halyna Volodymyrivna, senior researche of the P. Chamata Laboratory of personality psychology, Kostyuk Institute of Psychology, NAPS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

E-mail: chaika_g@hotmail.com

УДК 159.9.316.472.42

Шиделко А. В.

**ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ
ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА НАД ЖІНКАМИ**

Шиделко А. В. Психологічні детермінанти домашнього насильства над жінками. Здійснено аналіз наукових розвідок явища домашнього насильства над жінкою з позиції окремих дослідників – Т. Харькової, Я. Юрків, С. Шаргородської, Г. Мустафаєва. Виокремлено статистичні показники ВОЗ, ООН та України щодо означеного явища. Представлено авторське бачення домашнього насильства над жінкою та його видів: психологічне, фізичне, медичне, сексуальне, економічне, дозвілльє, побутове. Обґрунтовано їх трактування, зміст і сутність.

Ключові слова: домашнє насильство, жінка-жертва, насильник, тиран, кривдник, «стокгольмський синдром», психологічні аспекти, примус.

Шиделко А. В. Психологические детерминанты домашнего насилия над женщинами. Осуществлён анализ научных изысканий домашнего насилия над женщиной некоторых исследователей – Т. Харьковой, Я. Юрків, С. Шаргородской, Г. Мустафаева. Представлены статистические показатели ВОЗ, ООН и Украины рассматриваемого явления. Отражено авторское определение домашнего насилия над женщиной и его видов: психологическое,

физическое, медицинское, сексуальное, экономическое, досуговое, бытовое. Обоснована их трактовка, содержание и суть.

Ключевые слова: *домашнее насилие, женщина-жертва, насильник, тиран, обидчик, «стокгольмский синдром», психологические аспекты, принуждение.*

Постановка проблеми. На етапі зародження цивілізації насильство вважалося легітимним методом примусу, виховання, побудови сімейних стосунків. Тривалий час модель поведінки кривдника і жертви закріплювалася у свідомості людей. Жінки в усі історичні епохи зазнавали насильства, що є негативним соціальним явищем, яке порушує права людини, завдає тяжких моральних і фізичних страждань, зумовлює порушення соціального функціонування особистості. У світовій практиці, аж до ХХ століття, домашнє насильство над жінками було латентною темою. Лише після фемінізації суспільства це питання стало відкритим і актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової міждисциплінарної літератури із психології, педагогіки, соціології, юриспруденції, медицини, статистичні дані різних років констатують, що проблемі домашнього насильства приділена належна увага. Зокрема наслідки насильства у подружніх відносинах розглянуто І. Грабовською (1998); соціально-психологічні аспекти проблеми насильства над жінками висвітлено О. Шинкаренко (2000), Н. Максимовою, К. Мітюліною (2003), К. Мінаковою (2005), І. Малкіною-Пих, Г. Мустафаєвим (2006); превенцію насильства у сім'ї окреслено такими вченими, як М. Дмитренко, М. Тропін, П. Власов (2001), В. Бондаренко, Я. Бордіян, Л. Булах, Т. Журавель (2014); фізичне насильство щодо жінок у сім'ї розкрито В. Захожою (2001); гендерну площину питання проаналізовано Н. Шведовою (2002); стратегії діяльності із жінками, які зазнають насилля у сім'ї запропоновано О. Савчук (2003); соціологічний аналіз насильства у сім'ї

здійснено О. Бойко (2003); представлено: правові аспекти захисту дітей від насильства О. Маміч (2014), кримінологічний аналіз насильства та його превенції у сім'ї А. Благою (2014), О. Шевченко-Бітенською (2015) та ін. Проте домашнє насильство, не мінімізується, а набуває нових масштабів і видів. Тому вирішено звернутися до цієї невирішеної для суспільства проблеми.

Мета статті – висвітлити види домашнього насильства над жінкою з позиції окремих дослідників та авторського бачення, розкрити їх зміст, наслідки.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Застосування фізичної сили, примусу, утисків щодо жінок є злочином, визнаним на міжнародному рівні. Рух за права жінок поширився на території Європи, США, інших розвинених країн, і з часом на цій території стали активно боротися із насильством проти жінок. Проте на Сході і тепер жінки зазнають насильства через консервативність суспільства, характер соціальних відносин, маскулінний вектор влади, менталітет тощо.

Водночас історіографічний образ української жінки ґрунтується на антитезі чоловічого та жіночого начала. Із домінуючою, в українській пам'яті, системою патріархального закону стосунків між чоловіком і жінкою, ще з кінця XV ст. – початку XVI ст. правоздатність жінки була визнана державою на законодавчому рівні. Жінка мала право відстоювати в суді свою гідність, честь, права на майно, безпеку тощо. Як наслідок історичних, суспільно-політичних, національно-культурних, духовно-ціннісних чинників, таке право «де-факто» було втрачене.

Відтак, маємо сучасний образ української жінки, яка самостійно прагне забезпечити себе, дітей, вмє вирішувати проблеми побутового характеру. Успішно будує професійну кар'єру і є самодостатньою особистістю наділеною фемінними та маскулінними якостями. Проте зараз і страждає від сімейного насильства співчуваючи своєму тиранові, що чинить примус над нею оправдовуючи його («який не який, аби був батько для дітей», «головне, що не п'є», «у нього непри-

ємності на роботі», «йому так важко-бідньому, він за все відповідає» та ін.). Такий психологічний несвідомий стан, що характеризується дисбалансом сили і влади у стосунках, співчуттям своєму кривднику тощо виокремлено у термін «стокгольмський синдром».

Авторство терміну «стокгольмський синдром» належить криміналісту Н. Бейруту, що ввів його під час аналізу ситуації із захопленням заручників у Стокгольмі (1973 р.) [1]. Зазначимо, що у свій час А. Фрейд описала механізм психологічного захисту, що лежить в основі стокгольмського синдрому, назвавши його «ідентифікацією з агресором». Сучасна психологія вважає таку ідентифікацію нормальною або природною реакцією людини на подію, котра сильно травмує її психіку. Жертва насилля прагнучи примирення все-таки прощає свого нападника. Проте наступний рецидив, як правило, є більш жорстокішим і може призвести до невиправних наслідків.

Домашнє насилля над жінками – проблема світової спільноти. Зусилля щодо вирішення цієї проблеми титанічні. Лідери правозахисних, громадських організацій, лідери різних країн світу, жіночі рухи та інші спілки, прагнуть мінімізувати явище домашнього насильства, проте статистичні цифри вражають.

Всесвітня організація з охорони здоров'я представила результати дослідження на означену тему. Знущань із застосуванням сили від свого партнера хоча б раз зазнала кожна третя жінка. Фізичний або сексуальний примус хоча б раз у житті було скоєно проти кожної п'ятої жінки світу. Це набуває «розмірів пандемії» планетарного рівня.

Щороку в Україні від домашнього насильства гине близько 600 дівчат. Кожен день поліція фіксує 348 фактів домашнього насильства, причому в 80% випадків жертвами стають саме жінки. Згідно з даними ООН, щорічно понад 1,1 млн. українок стикаються з фізичною та сексуальною агресією і тиском у сім'ї. Правда, більшість із них продовжує мовчати. Український інститут соціологічних

досліджень провів опитування, в ході якого з'ясувалося, що 27% жінок вважають проявом насильства образи, 32% так оцінюють приниження, а для 49% респонденток домашнє насильство – це виключно побіт [2].

Насамперед, представимо розуміння поняття насильства. Насильство є протиправною дією або бездіяльністю особи проти іншої особи з метою завдання шкоди фізичному, психічному, економічному, сексуальному благополуччю; це некорисливе агресивне діяння проти іншої людини, що вчиняється через особисту мотивацію на побутовому, конфліктному або дозвіллевому підґрунті.

Особливим видом насильства, від якого найчастіше страждають жінки, є домашнє насильство. Науковцями висловлювалися різноманітні думки щодо домашнього насильства над жінками. Так, Т. Харькова визначає домашнє насильство як порушення прав чи злочин, що вчинений одним зі членів родини стосовно інших членів родини або особам, які можуть бути визнаними членами родини. Це насильство чоловіка над дружиною, батьків над дітьми, дітей над дітьми тощо. Щодо підвидів домашнього насильства, то це фізичний, психічний, економічний, сексуальний примус, спрямований на обмеження волі, приниження гідності, утвердження влади одного члена сім'ї над іншими, а також погрози чи позбавлення волі у сім'ї. Моральне насильство розглядається авторкою у контексті психологічного насильства [5, с. 240-245].

За Я. Юрків, домашнє насилля – це певні свідомі дії одного члена сім'ї стосовно іншого, якщо ці дії порушують конституційні права й свободи члена сім'ї як громадянина та завдають шкоду його фізичному, психічному або аморальному здоров'ю, а також розвитку дитини [7, с. 185].

С. Шаргородська доводить, що домашнє насильство – певні свідомі дії одного члена сім'ї (партнера) проти іншого члена сім'ї (партнера), які порушують права і

свободи людини, завдають шкоди фізичному, психічному, економічному, сексуальному благополуччю, а також розвитку дитини [6, с. 15].

Найчастішими проявами домашнього насильства проти жінок, як стверджує Г. Мустафаєв, є: психологічний тиск (словесні образи, лайка, приниження, цькування, висміювання перед іншими, залякування, шантажування, примус, гноблення), фізична агресія (побиття, фізичний примус), сексуальний примус (зґвалтування, схиляння до статевих стосунків незалежно від згоди жінок). Дослідник також наголошує, що у домашньому насильстві психологічне насильство передує фізичному впливу, відбувається без присутності сторонніх осіб, свідком є тільки потерпіла [4, с. 10-12].

На нашу думку, *домашнє насильство над жінкою* – це багаторазове застосування сили психологічного (емоційного), фізичного, медичного, сексуального, економічного (фінансового), дозвілльового, побутового характеру, чоловіком чи іншим членом родини, з метою приниження честі та гідності жертви. Насильство вказує на протиправність, дисбаланс сили і влади тирана та неспроможність жертви насилля захистити себе та надати відсіч.

Висвітливо наше розуміння психологічних детермінант домашнього насильства над жінкою. Так, *психологічне (емоційне) домашнє насильство над жінкою* – це вмiла маніпуляція кривдника свiдомiстю жертви шляхом словесних образ, використовуючи при цьому приниження, злість, ревності, стеження, обмеження (у друзях, спілкуванні з родиною, професійному зростанні, одязі, макіяжі тощо). Психологічне насилля є тривалим у часі, може охоплювати десятиріччя, і бути непомітним для жінки-жертви. Воно (психологічне насилля) буває відкритим (у соціумі) і закритим (лише в дома).

Психологічне (емоційне) насильство над жінкою формує в неї занижену самооцінку, викликає депресивний стан, життя триває у постійному дистресі, і як наслідок: психосоматичні захворювання. Означене насилля у подальшому призводить до

застосування фізичної сили над своєю жертвою. Тирану вже замало психологічного тиску і він використовує силу фізичного характеру.

Вважаємо, що *фізичне насильство над жінкою* – це застосування кривдником тілесних ушкоджень (побоїв) різного виду тяжкості (зовнішні ознаки), споювання, отруєння різними речовинами, медикаментів психотропної дії (внутрішнє руйнування органів), аж до летального випадку. Насильник окрім фізичної сили може використовувати, зброю, речовини: сльозогінний газ, кислоти, окріп, пісок, сіль та ін., отримуючи від таких дій психологічне (емоційне) задоволення.

Медичне насильство у сім'ї над жінкою розуміємо, як навмисні дії кривдника щодо уникання, ігнорування потреб жінки, яка потребує медичної допомоги. Воно (медичне насильство) характерне у відмові необхідних ліків (придбати, подати), викликати невідкладну допомогу або навпаки застосування (введення, підсипання, підливання) медичних препаратів проти волі жертви. Означені дії завдають невірних страждань психічному та фізичному здоров'ю потерпілої, і можуть призвести до летального випадку.

На нашу думку, *сексуальне домашнє насильство над жінкою* – це задоволення сексуальних бажань кривдника, без добровільної згоди жінки, шляхом насильницьких дій. Означене є порушенням статевої свободи жінки, яке розглядається як зґвалтування (при умові заяви постраждалої) і передбачає кримінальну відповідальність (Стаття 154 ККУ).

Сексуальним домашнім насильством вважаємо і відмову чоловіка від сексу із дружиною або секс, як засіб маніпуляції (сексуальний шантаж, як помста, образа чи свідоме знуцання). Тривала відсутність сексуальних відносин негативно впливає на психічне та фізіологічне здоров'я жінки. Наслідки: занижена самооцінка, особистісні розлади, зайва вага (їжа або алкоголь, як засіб заміни ендорфінів), гормональні збої, депресія, нервозність, мігрені, зниження імунітету, гінекологічні захворювання, хвороби серцево-судинної системи тощо.

На наше переконання, *економічне (фінансове) домашнє насильство* над жінкою це – будь-які дії тирана спрямовані на позбавлення жертви економічної самостійності. Передусім, кривдник прагне узалежнити фінансово жінку розуміючи, що це вагома причина аби не розривати такі примусові відносини. Також сюди ми віднесемо позбавлення постраждалої житла, їжі, майна та ін., на яке вона має законне право.

Домашнє насильство над жінкою дозвіллевого характеру вбачаємо у примушуванні (фізичний, психічний вплив) жертви проводити свій відпочинок за бажанням тирана. Як правило, кривдник у виборі дозвілля керується знаннями про фобії жертви (соціальні, конкретні, агорафобію). Знаючи про воробливі страхи дружини щодо висоти, води та ін., тиран пропонує роуп-джампінг, банджі-джампінг, скелелазіння, рафтинг, стрибки з парашутом та ін.

Якщо дозвілля покликане виконувати функцію відновлення фізичних і психічних сил, сприяти позитивному енергообміну подружжя, то насильницьке дозвілля має протилежний характер, який викликає у жертви дистрес. Дистрес виснажує захисні сили організму, що призводить у подальшому до різного роду захворювань психологічного і фізичного аспектів, аж до летального фіналу.

Побутове насильство над жінкою вдома розглядаємо у діях кривдника щодо примушування жертви до визнання, передусім, його інтересів, бажань, зручностей, а також у нерівномірному розподілі домашніх обов'язків. Для повноцінного функціонування сім'ї усі обов'язки (прибирання, готування, відповідальність за виховання дітей та ін.), як правило, покладені на жінку.

Отже, висвітливши наше бачення домашнього насильства над жінкою, констатуємо, що не зважаючи на зусилля світового товариства, воно (насильство над жінками) не мінімізується, а набуває нових форм і видозмін. Маємо надію, що Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству», що вступив у дію 07 січня 2018 року [3], де посилено покарання за домашнє

насильство і передбачено кримінальну відповідальність, змінить ситуацію в українській спільноті на краще.

Висновки. Отже, домашнє насильство над жінками є особливим світовим феноменом XXI століття, яке нівелює суспільні аксіологічні компоненти, руйнує нормальні моделі взаємин, зумовлює викривлення ціннісних орієнтацій, спричиняє засвоєння ненормальних патернів стосунків, культивує психологічні комплекси неповноцінності, жорстокість, агресію і є серйозною перешкодою для досягнення рівноправності та дотримання прав жінок.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо у висвітленні характеристик психологічної площини жінок-жертв сімейного насилля.

Список використаних джерел

1. Гарин І. Стокгольмський синдром. О преступниках и жертвах [Електронний ресурс] / І. Гарин. – Режим доступу : <https://nv.ua/opinion/garin/stokgolmskij-sindrom-o-prestupnikah-i-zhertvah-2013795.html>.
2. Домашнє насильство в Україні : скільки в країні жертв і що загрожує кривдникам [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ukr.segodnya.ua/ukraine/domashnee-nasilie-v-ukraine-kto-stanovitsya-zhertvami-i-hto-grozit-obidchikam-1099013.html>.
3. Закон про протидію домашньому насильству [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/2229-19.
4. Мустафаєв Г. Ю Методичний посібник для фахівців, які впроваджують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство в сім'ї / [Укладачі : Мустафаєв Г. Ю., Довгаль І. І.]. – Київ : [б.в.], 2011. – 192 с.
5. Харькова Т. М. Соціально-педагогічний аналіз проблеми сімейного насилля / Т. М. Харькова // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського націо-

нального університету імені Івана Огієнка. – Серія : Соціально-педагогічна. – 2009. – Вип. 13. – С. 239–247.

6. Шаргородська С. Насилля в сім'ї : види, наслідки, шляхи подолання / С. Шаргородська // Соціальний педагог. – 2007. – № 2. – С. 14–16.

7. Юрків Я. І. Насильство дітей у сім'ї як соціально-педагогічна проблема / Я. І. Юрків // Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Педагогіка. Соціальна робота / [гол. ред. І. В. Козубовська]. – Ужгород : Говерла, 2013. – Вип. 28. – С. 185–189.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Haryn Y. Stokholmskiy syndrom. O prestupnykakh y zhertvakh [Elektronnyi resurs] / Y. Haryn. – Rezhym dostupu : <https://nv.ua/opinion/garin/stokgolmskij-sindrom-o-prestupnikah-i-zhertvah-2013795.html>.

2. Domashnie nasytstvo v Ukraini : skilky v kraini zhertv i shcho zahrozuie kryvdnykam [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://ukr.segodnya.ua/ukraine/domashnee-nasilie-v-ukraine-kto-stanovitsya-zhertvami-i-hto-grozit-obidchikam-1099013.html>.

3. Zakon pro protydiuu domashnomu nasytstvu [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : zakon.rada.gov.ua/go/2229-19.

4. Mustafaiev H. Yu Metodychnyi posibnyk dlia fakhivtsiv, yaki vprovadzhuiut korektsiini prohramy dlia osib, yaki vchynyly nasytstvo v sim'i / [Ukladachi: Mustafaiev H. Yu., Dovhal I. I.]. – Kyiv : [b.v.], 2011. – 192 s.

5. Kharkova T. M. Sotsialno-pedahohichniy analiz problemy simeinoho nasytllia / T. M. Kharkova // Zbirnyk naukovykh prats Kam'ianets-Podilskoho natsionalnogo universytetu imeni Ivana Ohienka. – Seriiia : Sotsialno-pedahohichna. – 2009. – Vyp. 13. – S. 239–247.

6. Sharhorodska S. Nasyllia v sim'i : vydy, naslidky, shliakhy podolannia / S. Sharhorodska // Sotsialnyi pedahoh. – 2007. – № 2. – S. 14–16.

7. Yurkiv Ya. I. Nasylstvo ditei u sim'i yak sotsialno-pedahohichna problema / Ya. I. Yurkiv // Naukovi visnyk Uzhhorodskoho universytetu : Serii: Pedahohika. Sotsialna robota / [hol. red. I. V. Kozubovska]. – Uzhhorod : Hoverla, 2013. – Vyp. 28. – S. 185–189.

Shydelko, A.V. Psychological determinants of domestic violence against women. *Scientific researches on domestic violence against women are analyzed from the points of view of several researchers - T. Kharkova, Ya. Yurkiv, S. Shargorodskaya, G. Mustafayev. The statistical indicators of WHO, UN and Ukraine concerning this phenomenon are presented. The author's vision of domestic violence against women and its types: psychological (emotional), physical, medical, sexual, economic (financial), leisure, household are substantiated. Interpretation, content and essence of these violence types are revealed.*

The article states that domestic violence against women is a special global phenomenon of the XXI century, which turn off social axiological components, destroys normal patterns of relationships, causes distortion of value orientations and assimilation of abnormal relation patterns, cultivates psychological complexes of inferiority, cruelty, aggression and is a serious obstacle to achievement of equality and respect for women's rights.

The article stresses that efforts to solve this problem are titanic. Leaders of human rights organizations, public organizations, leaders of different countries, women's movements, etc. seek to minimize the phenomenon of domestic violence, but despite these efforts of the world community, it (violence against women) is not minimized, but takes new forms and modifications.

Key words: *domestic violence, female victim, rapist, tyrant, abuser, “Stockholm syndrome”, psychological aspects, coercion.*

Відомості про автора

Шиделко Анна Володимирівна, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри психології Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів, Україна

Shydelko, Anna Volodymyrivna, PhD (Candidate of Sociological Sciences), associate professor, Department of General Psychology, Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, Ukraine

E-mail: Shydelko@i.ua

УДК 159.923:17.022.1]:004

Щербатюк В.В.

СЕЛФІ ЯК ЗАСІБ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ЦІННІСНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Щербатюк В.В. Селфі як засіб репрезентації ціннісної спрямованості особистості. У статті розглядаються цінності особистості, які репрезентуються за допомогою сучасного явища селфі. Фотографії є інструментом соціальних мереж, за допомогою якого здійснюється міжособистісне спілкування. Селфі є не лише візуальним повідомленням, а й засобом репрезентації особистісних цінностей, дзеркалом суспільних тенденцій. Достатньо переглянути селфі-знімки конкретного користувача мережі, щоб дати йому психологічну характеристику, зрозуміти чим наповнене його життя, де він буває, з ким спілкується, його соціальний статус, матеріальні можливості, інтереси тощо. У роботі проаналізовано теоретичну та джерельну базу з даної проблематики. Виявлено основні причини виникнення та теорії популярності селфі. Визначено негативні наслідки надмірним захопленням селфі, до яких можна віднести зростання прояву нарцисизму та появи нової форми залежності – селфізму.